

wijze was georganiseerd en met zulk een militaire macht was uitgevoerd: 'tegenover de intimiderende inzet van het georganiseerde machtsapparaat der Duitsers' (ca. achtduizend zwaargewapende militairen) 'stonden de geïsoleerde enkelingen machteloos'; bij die formuleringen wijst Sijes er overigens terecht op dat toch niet zo weinigen uit de opgeroepen groep er in slaagden, de Duitsers uit handen te blijven: wellicht omstreeks twintigduizend.

*

Lang niet overal behoefde de illegale pers er zorg voor te dragen dat men spoedig in het westen des lands wist wat in Rotterdam en Schiedam was geschied – dat werd aan zeer velen bekend doordat men de massale transporten van Rotterdammers en Schiedammers zag passeren of daarvan hoorde. Dat zien en dat horen hielden een waarschuwing in. In Rotterdam en Schiedam hadden wellicht velen in eerste instantie gemeend dat zij in de buurt van die steden zouden worden tewerkgesteld maar wie elders de transporten zag of er van hoorde, wist beter: viel men de Duitsers in handen, dan zou men worden voortgedreven of getransporteerd als vee en, dat was duidelijk (waarom anders die treinen?), ver weg. Beter leek het, zich, zo enigszins mogelijk, te verstoppen. De illegale pers drong daar op aan. Dit alles betekende dat de bezetter, voornemens om niet alleen uit Rotterdam en Schiedam, maar ook uit Den Haag, Amsterdam en Utrecht alle zeventien- tot veertigjarige mannen weg te voeren, door die ene actie in Rotterdam en Schiedam het element van de verrassing had verspeeld.

Dat bleek vooral op dinsdag 21 november en volgende dagen in Den Haag en de twee aangrenzende gemeenten Voorburg en Rijswijk. Nadat in de voorafgaande dagen razzia's waren uitgevoerd in het Westland (zevenhonderd tot duizend mannen werden weggevoerd) en in de omgeving van Leiden, begonnen de Duitsers op de 21ste in Den Haag, Voorburg en Rijswijk de methoden toe te passen welke hun in Rotterdam en Schiedam zo te stade waren gekomen: een groot aantal Duitse militairen zette in de nacht van maandag op dinsdag alle straten af. In de vroege ochtenduren werd een aanvang gemaakt met het afgeven van hetzelfde 'Bevel' dat in Rotterdam en Schiedam was gebruikt. Uiteraard ontbraken ook de luidsprekerauto's niet. Anders evenwel dan in Rotterdam en Schiedam gingen in Den Haag, Voorburg en Rijswijk maar weinig mannen na de ontvangst of na het vernemen van het 'Bevel' op